

Олександра Ковальова

Спогади.

4. Моє германofільство

Розповідь про багаторічні німецько-українські літературні зв'язки Харкова нового часу починається з 1993-го року, з першої організованої поїздки харківських літераторів до міста-побратима Нюрнберга. А оскільки за кожною подією стоять люди, то з людей і має починатися кожна розмова про ті чи інші події.

У нашому випадку це Валерій Дяченко – одна із найкolorитніших постатей серед харківських літераторів. Таким він був у 70-і, в свої студентські та аспірантські роки, таким лишився у 80-і на посаді завідувача відділом критики часопису «Прапор», таким вийшов на рубежі карколомних 90-х. Ось тут і спало йому на думку, що час прориватися на стежки та дороги такої близької і водночас такої далекої Європи. Його однокурсник та друг Іван Немичев якраз став заступником начальника департаменту міжнародних відносин міста Харкова, от вони разом і надумали сформуванати таку собі неформальну групу харківських письменників та відправити її в німецьке місто-побратим Нюрнберг, оскільки там також з'явилися ентузіасти німецько-українських літературних зв'язків в особі правозахисника та перекладача Юргена Бауера, який подбав про матеріальний бік справи, бо ми на нашому боці демократії залишалися ще надовго голими й босими...

Мене Валерій запросив як перекладача, з письменників до групи увійшли Ірина Євса та Віктор Рубанович. Саме на цей час Валерій видав два монументальні літературні часописи: «Чумацький шлях» (українською мовою) та «Бурсацький спуск» (російською). Він хотів показати німецьким колегам, щ`о ми, в принципі, можемо, коли того хочемо. Забігаючи наперед, зазначу, що часописи таки справили на наших німецьких господарів сильне враження, але, забігаючи ще далі, не стримаюсь від уїдливого запитання: А що ж трапилося з наступними числами? А нічого, їх просто не було... Як і з багатьма-багатьма проектами-прожекетами із 90-х.

Кожен із нас їхав до Західної Німеччини вперше. Нюрнберг у багатьох мешканців колишнього Радянського Союзу викликав асоціації, пов'язані перш за все з Нюрнберзьким процесом над нацизмом. За кількістю населення

це німецьке місто в чотири рази менше Харкова. Харків завжди був відомим перш за все як промислове місто, гігант радянської індустрії.

Що значив Нюрнберг на культурній, літературній карті Німеччини, от про що ми задумалися як майбутні його гості, адже міста, як і люди, мають свою єдину і неповторну долю, їм, як і людям, випадає той чи інший шлях; вони, які люди, використовують його або прогавлюють. Полкове місто Ізюм, законсервувавшись на провінційному рівні, вже не сперечається з двомільйонним Харковом — колись також полковим містом — за пальму першості.

Не сперечається за подібну пальму й маловідоме містечко Амберг (перетворившись на суцільний музей) з величезним світовим містом Мюнхеном — південною столицею Німеччини. Усі взаємні претензії залишилися надбанням історії (істориків), утіхою туристів, а життя пішло своїм шляхом.

Південна Німеччина — рай для туристів, котрі кохаються в середньовіччі. Пфальц, Франконія, Швабія — осереддя старовини. Туристам подобається дізнаватися про давно забуті в повсякденні факти й подробиці. Як, наприклад, про те, що в 1034 році кайзер Конрад II подарував бамберзькому єпископові місто Амберг. Не більше і не менше... Туристи знаходять у Вюрцбурзі могилу поета-лицаря Вальтера фон дер Фогельвайде, переймаються ліричним настроєм і не хочуть позбутися його, навіть коли набридливі гіді невтомно прагнуть затовкти у щільники пам'яті той пікантний факт, що в поета-лицаря ця могила в Німеччині не одна. «Ліричні поети рідко бувають однолюбам», — відмахуються очманілі туристи і продовжують фотографувати монастирські стіни, повіті плющем, зачовгану бруківку і таке інше.

Єпископські резиденції Вюрцбург і Бамберг — оплот католицизму у протестантській Франконії. Міста-музеї, заповідники середньовіччя з унікальними величними соборами. На візитній картці Бамберга не лише могутній собор зі скульптурами Вайта Штосса, перед якими моляться зачаровані польські шанувальники, встигаючи поміж молитвами пояснити непосвяченим чужинцям, що Вайт Штосс — то скульптор, власне, польський, що його рідне місто Краків, а не Нюрнберг.

За великих людей сперечаються міста. Як правило, тоді, коли вже святий Петро давно відкрив їм свою браму...

На візитній картці Бамберга — ім'я химерника Гофмана. Пам'ятник із котом на плечі зображає його маленьким і зіщуленим. Таким і пам'ятають

його кам'яні бамберзькі споруди. Поінформовані екскурсоводи нашіптують тобі, під яким будинком, коли і з ким стояв неприкаяний німецький геній, шукаючи, де б опохмелитися. А тобі спадають на думку слова іншого генія з іншого краю: «Нудно на цьому світі, панове...»

На візитній картці Нюрнберга усе німецьке Відродження: Альбрехт Дюрер, Адам Крафт, Вайт Штосс, Нюрнберг не віддасть його Кракову ні за які злоті, до цього славного товариства долучається ще й простувато-мудрий Ганс Закс – найвідоміший німецький майстерзінгер. Нюрнберг — місто золотої середини. Старе мирно вживається з новим. Старе місто, підперезане кам'яним муром, — це, власне, зернина в горісі. У Нюрнберзі починаєш розуміти первісну етимологію німецького слова «steinreich» — багатий (тобто, такий багатий, що може поставити будинок із каменю).

У старому Нюрнберзі

Пегніц. Каченята

В старому Нюрнберзі, як у ядрі горіха,
Така туга печаль, така щемлива втіха.
Маленька качка річкою пливе,
Качатам щось торочить про живе.
І душу переверне без причини
Ця вранішня екскурсія качина.
На березі мінлива суєта,
Там вабить кожного своя мета.
Кого ілюзія, кого каміння.
Кого печінка, а кого сумління
Тут мучить вперто і не відпуска.
А десь внизу хлюпочеться ріка,
Гойдає качку й каченяток тихо.
Тут затишно, як у ядрі горіха.

О.Ковальова

Нюрнберг — місто німецького бароко. Нюрнберзькі купці дбали не лише про власне багатство, але й про багатство та добру славу рідного міста.

Слави понадміру не буває. Про славу треба дбати повсякчас. Про добру славу. Погана дбає сама про себе. Погану не змиєш навіть водою Лети.

На добрій славі Нюрнберга є плями. Остання велика в'їлася настільки міцно, що вивести її не вдасться нічим і нікому. Все, що так дбайливо накопичували упродовж століть митці та меценати, Гітлер залив мазутом божевілля за якусь темну мить. Містично настроєні моралісти кажуть, що то є кара за інший гріх (іншу пляму), а саме — за

середньовічну провину перед євреями, котрим було дозволено поселитися в Нюрнберзі, осушити, окультурити чималі ділянки землі, а потім тих старанних євреїв було жорстоко обдурено і вигнано.

Шляхи Господні несповідимі. В усякому разі тягар кари виявився нелегким. В останні півстоліття назва міста стала викликати цілком конкретні політичні асоціації. Дюрера з шанованою в усі віки компанією вже було ледь не витіснено на задній план. Туристам показувався передусім плац, де відбувалися гітлерівські паради, та дім, у якому проводився Нюрнберзький процес. Злочин і покарання. Естетичного виміру такі факти не потребують.

Поети-романтики Вільгельм Гайнріх Ваккенродер та Людвіг Тік шукали саме в Нюрнберзі найчистіші джерела високого натхнення. Романтиків нагадував і наш новий нюрнберзький знайомий Юрген Бауер, здавалося, що за спиною в нього є крила, яких ми просто не бачимо. І це при тому, що Юрген (молодий і гарний на вроду) був прикутий до інвалідного візочка, який часто змінював на спеціально обладнаний саме для нього велосипед. Його працездатність та обдарованість вражала: правозахисна діяльність, переклади солідних видань з різних європейських мов, до речі, він непогано говорив російською мовою, але з російської не перекладав. Це він детально продумав надзвичайно насичену програму нашого перебування в місті-побратимі: зустріч у муніципалітеті, в спілці письменників, редакціях журналів та газет, відвідання музеїв тощо. І якось так вийшло, що наше власне керівництво в особі пана Валерія втратило пильність і виявилось, що в день нашого відльоту з Нюрнберга було заплановано важливу зустріч, яку вже не можна було перенести або скасувати. Треба було подбати, щоб якось не втратити наші дорогі авіаквитки, чомусь ніхто про це не подбав, але то вже була окрема історія, що переросла пізніше в чисельні анекдоти, які певний час мандрували українською діаспорою...

Після всіх наших парадів слави, ми опинилися в Празі без квитків, без грошей, із дуже зосередженим Валерієм Дяченком на чолі. До Праги Юрген Бауер умудрився доправити нас на електричці за місцевими розцінками, а далі перед нами відкрилися великі європейські дороги. Тут наш керманіч вчасно пригадав, що послом у Чехію призначили нашого доброго колегу Романа Лубківського, відомого львівського поета. От ми й помандрували усією веселою компанією прямо до нього в посольство. Зустріли нас там привітно, але співробітники посольства

самі ще не обжилися на новому місці, не мали нічого, навіть друкарська машинка була поламана. За машинку ми з Валерієм взялися зі знанням справи, привели її до ладу, тут же самі надрукували від імені посла звернення до різних чеських інстанцій сприяти нам, великим українським культуртрегерам. Пан посол, він же колега-поет, не заперечував, ніші вірчі грамоти підписав, але треба чесно визнати, що ні на кого в усій Чехії ніякого позитивного враження вони не справили. Позитивне враження справив наш скромний гуморист Віктор Рубанович (Яка шкода, що він так рано рушив у засвіти!). У нашій кризовій ситуації з'ясувалося, що Віктор усе своє життя захоплювався чеською мовою, культурою, літературою. Наш похід він увесь час порівнював з бадьорим маршем вояка Швейка у напрямку Будойовиців. Віктору вдавалося домовлятися з різними представниками чеської залізниці, в результаті його дипломатичної діяльності ми їхали як легальні гості, десь нас навіть пустили пообідати. У Словачії подібні сентименти відміталися, похмурі словацькі залізничники дивилися на нас підозріло, особливу підозру в них викликала гарно вбрана та (як на такі пригоди) доглянута Іра Євса, вони б дуже хотіли вивернути її гаманець, але не зважувалися. Словачію ми проїхали в напрузі, слава Богу, це тривало не так довго. На українській території до нас підсів новий пасажир, який відразу оголосив, що їде на далеку російську північ, що там у нього небезпечний бізнес, а зараз він нас пригощає тим, що виніс з гір. З гір він виніс і баранину, і різні види сирів, і випічку і чого тільки не було в його магічній тайстрі. Пасажиру сподобалося, що він їде разом з письменниками, але мене він чомусь довго буравив очима, а потім поставив запитання руба: «У тебе «Калаш» чи «Семен»? Тільки не крути! Кажи, як на духу!» Мабуть, мій від народження важкий погляд таки зіграв свою фатальну роль, наявність у мене певного бойового обладунку мала виняткове значення і від цього залежав мій статус в очах нашого супутника. До мене нарешті дійшло, що наш новий знайомий п'яний, як чіп, і я, не вагаючись зізналася: «Калаш». І це, очевидно, була вдала відповідь. «Та ти пригощайся, – смикнув він мене за рукав. – Такого ти ніде не скуштуєш!». І це була правда. Голод не загрожував нам до самого Києва. Валерій уже відійшов від свого прикрого прорахунку з авіаквитками, почуття провини його не мучило. На відміну від мене: в мене душа боліла, що там вдома. Це з одного боку, а з іншого, – я везла цінні ліки для майбутнього директора Будинку Нюрнберга в Харкові Анатолія Мозгового, який на той час мав серйозні проблеми з нирками...

А тим часом про нас уже гуляли анекдоти по всій українській діаспорі, особливо серед представників її старшого покоління, мабуть, у кожного були свої асоціації з різними мандрівками Європою. Відлуння тих анекдотів до мене доходило з Англії (від Ольги Керзюк), з Канади, а Ігор Васильович Качуровський з властивим йому тонким гумором зауважив: «Нічого дивного, майстерзінгери з Нюрнберга і повинні мандрувати пішки. Могли б тільки перед Прагою зробити крюк у бік Мюнхена (місце проживання родини Качуровських). Яка різниця, де підбори збивати!».

Пригоди пригодами, але в цілому наша поїздка вийшла напрочуд плідною, творчі та професійні зв'язки витримали перевірку в часі і дали досить щедри результати. Наш темпераментний керманіч заражав своїм українським духом навіть людей, далеких від літератури. Те, що ми саме з України, а не з півдня Росії, для багатьох німців було новиною. Не на всіх мапах Європи Україна тоді вже з'явилася як повноцінна держава. Ми представляли Харків, тож не дивно, що за мовним принципом ми розподілялися 2+2 (двоє україномовних: я і Валерій Дяченко; двоє російськомовних: Віктор Рубанович та Ірина Євса). Але ми всі четверо були письменниками з України, це було найважливіше. Наші твори перекладала дуже обдарована зовсім юна перекладачка Крістіна Фішер. Характерно, що вона відтворювала у своїх перекладах риму, чого німецькі визнані перекладачі давно вже не робили. Перед нашим візитом Крістіна видала свою книгу перекладів віршів Лермонтова німецькою мовою. Найдивовижніше в цій історії, що її участь у нашому візиті до Нюрнберга не була запланована заздалегідь, Юрген Бауер познайомився з нею випадково на вулиці якраз перед нашим приїздом. Бувають же такі щасливі випадки! Найвідомішими нюрнберзькими письменниками (в масштабах всієї Німеччини) були на той час Міхаель Целлер та Райнгард Кнодт.

Міхаель Целлер (1944 р.н.) лауреат однієї з найпрестижніших літературних премій Німеччини – премії імені Андреаса Гріфіуса. В його творчому доробку збірки поезії, оповідань, а також романи, зокрема: «Кафе Європа», «Подорож до Самоша», «Кропп. Звіт». Критики називають Міхаеля Целлера мандрівником поміж світами. Народився письменник незадовго до закінчення другої світової війни в окупованій німцями Польщі. Місто, в якому він з'явився на світ, тоді називалося Бреслау. Сьогодні це польське місто Вроцлав. З немовлям на руках та двома старшими дітьми його мати, Беттіна Целлер, була змушена тікати углиб Німеччини, бо зі сходу наступала

Червона Армія. Для цієї втечі були вагомі причини: батько письменника, Ганс Целлер, висококваліфікований юрист, займав досить високу посаду у відомстві Геббельса. Очевидно, він загинув наприкінці війни, але офіційного повідомлення про смерть родина так і не отримала. Дядько письменника Герман Целлер загинув у серпні 1943-го року під Харковом. На час нашого знайомства М.Целлер був уже вільним письменником, а раніше працював професором літератури в Ерлангені, його докторська дисертація була присвячена Томасу Манну, на якого він орієнтувався в усьому.

Райнгард Кнодт (1951 р.н.) передусім відомий як філософ. Він викладав філософію в Ерлангені (його докторська була посвячена Фрідріху Ніцше), на запрошення різних університетів він викладав філософію в Ірландії, Бейруті, в Америці (Пенсильванії). У 1993-му році його ім'я було внесено до списку 20 найвпливовіших філософів світу передусім за його ідеї так званої «другої філософії», тісно пов'язаної з поезією, міфологією та мистецтвом. Книга під назвою «Естетичні кореспонденції. Мислення в технічному просторі. (Сім есеїв)» вийшла друком наступного (1994) року, але вже на час нашого приїзду ідеї «естетичних кореспонденцій» були широко оприлюднені через мюнхенське радіомовлення, з яким Райнгард Кнодт тісно співробітничав. Кнодт – автор багатьох збірок поезій та роману «Будинок», уривок з якого пізніше друкувався в харківському часописі «Березіль».

Ділити письменників на авторів загальнонаціонального та регіонального масштабу справа ризикована і невтішна, бо в естетичному вимірі усі рамки умовні, для творчого обдарування їх просто не існує.

Тому я не зважуся назвати Манфреда Шваба (1937 р. н.) чи Наду Шмідт (1941 р. н.) авторами регіональними, але адептами теми малої Батьківщини їх назвати можна. А ще вони обоє пишуть свої твори не лише німецькою мовою, але й на франконському діалекті. Діалект як засіб само ідентифікації, розмова своїх зі своїми...

Бородатий, схожий на гнома з німецької казки Манфред Шваб природно вписався в родину харківського художника і гончаря Петра Мося, в якій завжди проживав, коли приїздив до Харкова. На час його першого приїзду старша донька Ростислава Мельникова (зятя Петра) Стася, здається, ще не народилася, а потім ледь не з пелюшок дуже здружилася зі своїм другим дідом. Їм і перекладач не був потрібний. Взагалі Стася вражала своїми не за віком мудрими висловлюваннями.

Наприклад, вона приїхала до бабусі (Ростиславової мами) в село, щось не так зробила, бабуся хоче застосувати народну педагогіку і говорить: «Ой, яка ж ти приїхала!» Три-чотирирічне маля по-дорослому стенає плечима і зітхає: «Яка була, така й приїхала». Таких висловлювань було немало, вони вражали і дивували. Манфред Шваб свою українську онуку любить, підтримує з нею зв'язок, охоче друкує її в німецьких журналах...

На час нашого візиту Наду – ще зовсім молода, вона вишукана красуня, дружина відомого в Нюрнберзі архітектора Карла Шмідта. Наду і Карл на прохання муніципалітету часто влаштовують прийоми на найвищому рівні (зокрема, приймали і Євгена Кушнарєва), але нас, піших і не титулованих, приймають, мабуть, ще з більшою щирістю. У Карла батько (також архітектор) був у полоні в Радянському Союзі, повернувся лише в 1955-му році за домовленістю Аденауера з Хрущовим. Батько розповідав синові, що ніяк не міг наломити росіян (усі мешканці колишнього Радянського Союзу німцями сприймалися як росіяни) будувати будинки на німецький лад, тобто з підвальними та горищними приміщеннями, ті продовжували будувати невігідні будівлі.

Під сходами (це як підніматися з першого поверху на другий) я помітила прищеплені до шворки різні цидулки, очевидно, з улюбленими цитатами та віршами. Тут був Фрідріх Гельдерлін, Ганс Магнус Енценсбергер (родом з Нюрнберга, широко відомий у Радянському Союзі, одружений з донькою Фадеєва, його перекладав Лев Гінзбург) і невідомий мені Вальтер Загорка (1933-2005): «David ist Dichter,/ Sandkorn sein Gedicht./ Und der böse Riese zittert/ Um sein Augenlicht! (Давид – поет,/ піщинками вірш іскриться./ І велетень злий тремтить / за очей зіниці.)

Запитувати про невідомого автора з німецьким іменем та чеським прізвищем я тоді не стала, бо було надто людно, гамірно, господарям було непереливки приймати стільки гостей відразу. Про Вальтера Загорку ми дізналися пізніше. А на той момент (початок 90-х) він опинився на самому соціальному дні, ходив по Нюрнбергу, шукаючи будь-яку роботу, продавав журнал для бомжів «Straßenkreuzer», західний світ втратив до нього політичний інтерес, бо людські виміри справедливості тут лише декларуються (як і скрізь по всьому білому світі). А в кінці 60-х цей інтерес зашкалював. Бувало, що світлини з його портретами з'являлися в десятках країн Європи відразу. Вальтер

Загорка, чеський пілот, журналіст і поет виступив на боці Олександра Дубчека, а коли Празька весна захлинулася в крові, він був змушений емігрувати. З великим антирадянським плакатом на спині Вальтер Загорка об'їздив на своєму велосипеді усю Європу, закликаючи європейську спільноту дієво підтримати політику Олександра Дубчека. Кілька разів він потрапляв у різні небезпечні дорожні пригоди, вижив. Однак, про це пізніше.

Нам вдалося так зацікавити наших німецьких друзів українським ентузіазмом, що наступного року (1994) вони приїхали до Харкова чималенькою делегацією. Це не було офіційне запрошення міста Харкова, це було запрошення харківських письменників, тож і про проживання наших гостей, і про їхнє харчування, і про культурну програму ми мали подбати самі. До складу делегації увійшли: Юрген Бауер, Міхаель Целлер, Райнгард Кнодт, Гюнтер Баум, Манфред Шваб, Наду Шмідт з чоловіком Карлом Шмідтом, Петер Гайгль з дружиною-француженкою, журналістка Біргіт Юбергорст зі своїм бой-френдом художником і поетом Фрідріхом Романом. Нам на допомогу прийшла співробітниця відділу культури міськвиконкому Наталія Вороніна, долучилися харківський літературний музей, харківське радіо в особі Ірини Мироненко, харківське відділення спілки письменників, Будинок Нюрнберга в особі Анатолія Мозгового (на жаль, уже покійного), гімназія №23. З такою могутньою підтримкою можна було приймати пів Нюрнберга.

У гімназії №23 М.Целлер та Р.Кнодт заснували премію імені Германа Кестена для обдарованих дітей. Це взагалі вийшла якась символічна подія, бо через кілька років у місті Нюрнберзі була заснована офіційна міжнародна стипендія імені Германа Кестена (1900-1996) для літераторів та журналістів з міст-побратимів. Тут варто згадати, що народився Кестен в Україні в єврейському штедтлі Підволочиську, у ранньому віці родина перевезла його до Нюрнберга, де він і виріс. Мені пощастило бути в першому гурті стипендіатів (пізніше за моєю рекомендацією стипендіатами від Харкова були Сергій Жадан, Ростислав Мельників, Ірина Мироненко). З усього гурту німецьких письменників найтісніше з гімназією здружився М.Целлер, ця дружба триває й досі, за творами Целлера учні гімназії написали немало наукових досліджень по лінії Малої академії.

Німецьким гостям надовго запам'яталася поїздка до Святогорська, яку влаштував літературний музей на власному автобусі. Автобус – то був неповторний махновський сувенір в руках музейників: старий «Пазик» який дуже нагадував «Антилопу» сумнозвісного авіамоделіста Адама Козлевича. Але на честь музейного «Пазика» треба зазначити, що всі випробування на витривалість та міцність він витримав з гідністю, навіть доправив наших гостей до Борисполя, а перед тим возив їх по Києву. Усе це акуратно, без дорожніх пригод. Взагалі, варто особливо зазначити роль директора літературного Ірини Григоренко та художника Валера Бондаря у цементуванні дружби німецьких письменників та Харківського літературного музею. Усі вони пізніше, відвідуючи Харків, перш за все направлялися до музею. Поїздка ж до Святогорська запам'яталася незабутнім враженням від самих унікальних краєвидів, монастирів, а особливо від пікніку в степу в місячному сяйві з кавунами та динями.

Пізніше в тому чи іншому складі німецькі письменники приїздили до Харкова щороку. У нашому місті, крім уже названих авторів, побували: Карл Гайнц Демус (1947), Мадлен Вайсгаупт (1970 р.н.), Ютта Ярош (Загорка) (1949 р.н.), Вольфганг Зенфт (1956). Дві окремі сторінки дружби та творчого співробітництва: Урсула Керстан (1956-2001) та Вальтер Загорка. Обоє мали за плечима непросту історію мандрівки зі «сходу» на «захід». Урсула зі східної Німеччини, Вальтер з Чехії. Їх обох мандрівка Європою привела до Нюрнберга. Однак, Урсула досить швидко знайшла тут роботу та покликання, а от Вальтер Загорка довго мав статус безробітного, ходив вулицями Нюрнберга з журналом «Straßenkreuzer» у руках. У Харкові Урсула подружилася з Наталею Вороніною, що зіграло свою позитивну роль як у її власному житті, так і в нашому співробітництві, Урсула багато допомагала нам з перекладами на німецьку мову, в організації творчих зустрічей.

Для Вальтера Загорки його візити до Харкова мали особливе значення: тут він знайшов рідних за духом людей, тут його приймали тепло, як ніде, тут він не мав мовних перешкод у порозумінні: харківські письменники розуміли його чеську без посередництва перекладачів. Тут він видав свою книгу «Листи Ромео» у перекладі українською мовою Олександри Ковальнової (Видавництво: «Майдан», 1997). Власне, це мала бути перша двомовна книга із серії «Майстер + молодий автор». «Листи Ромео» займали одну половину видання, книга «Пепсі» Сергія Жадана (Переклад Урсули Керстан) займала іншу його половину,

досить було лише перевернути книгу догори ногами. На жаль, продовження ця ідея не мала. Валерій Дяченко возив нашого німецько-чеського гостя до радгоспу імені Леніна, де директором був знайомий Валерія колишній танкіст, учасник розгрому Празької весни. Ось як пізніше описував цю зустріч Вальтер Загорка:

Ти б зміг тут лишитись
Говорить Іван
Директор радгоспу
Тримаючи чарку горілки в руці
Якби ти простив мені те
Що я 21-го серпня 1968-го року
На своєму панцирнику
Котився через майдан Венцеля в Празі.
Простити я можу
Забути – ні
Відповів я йому
І ми чокнулись
На здоров'я

Нове життя для Вальтера почалося після того, як він одружився зі своєю «музою» Юттою Бергер, яка сама писала талановиті ліричні вірші та оповідання, однак, часу для літературної діяльності не мала, оскільки була надто завантажена на своїй високооплачуваній, але водночас і високо відповідальній роботі в сфері нерухомості. Зате Вальтер відтепер не мав матеріальних проблем: писав свої геніальні вірші та безладно годував Юттиних рибок, чим доводив її до сліз. Але поет був щиро переконаний, що краще за нього тих рибок не нагодує ніхто, адже ніхто не розуміє так добре, як він, що таке – не мати крихти хліба...

Пізніше Ютта Загорка (Бергер) напише про свого чоловіка та літературного побратима цікаву книгу під назвою «Nürnberg liegt in Tschechien: Biographie eines Zugvogels aus dem Böhmischem (German Edition) Kindle

Edition.(«Нюрнберг знаходиться в Чехії: Біографія перелітного птаха з Богемії).

Після одруження Вальтер дуже змінився, особливо зовні. Пригадую, як під час мого перебування в Нюрнберзі в ролі стипендіата Германа Кестена хтось із організаторів змовницьки повідомив мені: «Вас хотів бачити якийсь високий чоловік з великим букетом троянд». Оглядаюся: справді до мене крокував високий, трохи сутулий чоловік у дорогому костюмі, чистий тобі джентльмен. Придивилася: Вальтер! Він аж ніби запрошував помилуватися собою: гляньте, яким я можу бути! Він справді міг бути дуже ввічливим, приємним, готовим допомогти. Таким його запам'ятали жінки-квіткарки з вуличок Нюрнберга: ледь не кожній він присвятив вірша. Особливо це було приємно літнім жіночкам, які давно вже відвикли від несподіваних компліментів незнайомих чоловіків...

Коли хтось із харківських письменників приїздив до Нюрнберга, поспішала сюди й колишня харків'янка, а з 1994-го року мешканка швабського містечка Гольцмаден Інна Христенко (1919-2001). Оскільки її чоловік (Jugendliebe) Ріхард Дюрнер за станом здоров'я супроводжувати її не міг, цю роль перебирав на себе його давній приятель і побратим Ганс Рапп, на запрошення якого нам пощастило відвідати його «малу Батьківщину» – містечко Кірхгайм-Тек, що знаходиться в Швабському Альбі. За плечима у Ганса Раппа нелегке, драматичне життя. Молодим хлопцем він був мобілізований до німецької армії. У 1943 р. пережив зиму в окупованому Харкові. Був одним із окупантів. На цей час припадає його юнацьке захоплення українською дівчиною, зацікавленість українською культурою, котре він проніс через усе життя. Постать Ганса Раппа неординарна. Це той випадок, коли людина в душі художник, коли естетичний принцип становить основу всього єства, а життя змушує займатись чимось іншим: марширувати з військом, працювати заради хліба насущного тощо. Художник усе одно відстоює своє право на красу. Він помічає і цінує її в усьому: в природі, в історико-культурній спадщині, у людських вчинках. Він прагне створити її своїми руками. У Ганса Раппа велика колекція каміння, він дійсно *steinreich* (багатий на каміння), має велику цікаву бібліотеку. Він малює, пише вірші, прозу, грає на кількох інструментах, співає в хорі. Порцеляновий посуд у шафі також розписаний його рукою, узорі він також підібрав сам. Його дружина Брігітта також пише вірші („для себе”), естетично спрагла душа прагне виразити себе в слові. Весь побут цього дому пронизаний тихою прозорою гармонією. Діти давно виростили і розлетілись по світу. А коли були малими, батько і мати писали для них казки, робили саморобні родинні книжечки. Душу охоплює щемливий радісний смуток, коли береш до рук такі сімейні реліквії. До фрау Брігітти приходять в гості її сестри та кузини. Обговоривши рецепти печива, вони рано чи пізно переводять розмову в сферу естетики. Це в них родинна генетична установка. Одна з кузин –

правнучка німецького романтика Вільгельма Гауфа. В колі цих людей душу не покидає враження, що час не плине надто швидко, що нитки людської долі не рвуться від сваволі випадку чи злого умислу, що полотно людського життя з покоління в покоління тчеться дбайливо і бережно. Швабський Альб. Літні люди збирають букети польових квітів. Ілюзія пасторалі? Мабуть, що ні. Просто людям вдалося влаштувати своє життя, орієнтуючись на пріоритети гармонії, етики та естетики.

Альб

Пам'яті Ганса Ранпа

Старих альбомів Ноєві ковчеги.
Кого хто врятував, того й приніс.
Німецький затишок, осінні дні,
І вже зварились шпещлі на вечерю.
Прийшла кухня господині дому,
Її прапрадід — Гауфф, тож вона
Задумлива й піднесено сумна,
Сповідує рефлексію і втому.
Чим так чарують нас старі портрети
Священиків, аптекарів, поетів?
Ця повнота сумлінного добору!
А ще в кутку — русалка, янгол, гном.
Маленький Мук заглянув у вікно:
Вам ще додати швабського декору?

О.Ковальова

Чи вдається такий триб життя молодшим? Чи прагнуть вони до того, щоб саме щоденне буття було прекрасним та гармонійним, мов витвір мистецтва? Чи багате суспільство – то достатня запорука для цього? Хто знає... На жаль, соціальна активність у дисгармонійному світі таку можливість виключає. Дисгармонія пронизує сьогодні всі сфери сьогодення. Люди втрачають відчуття певності. Певності не дає багатство. Певності не дає родинне життя, кохання обертається напруженим протистоянням полюсів. Люди шарпаються, міняють орієнтацію: політичну, соціальну, статеву. Розшарпаність систем цінностей, відсутність душевного затишку – цього також не скинеш із терезів. Але на першому плані – квіти на підвіконні, чисті вулиці, доглянуті будинки...

На жаль, у Харкові з різних причин не зміг побувати Томас Бронс – надзвичайно колоритна фігура серед нюрнберзьких літераторів. Народився він 1943-го року в Нюрнберзі в професорській родині. Вивчав романські мови та літератури. Волонтерська соціальна робота привела його в 1966 р. до Індії. Там він захопився йогою, східними духовними вченнями. З 1971-го року – доктор філології. 1974 р. – професор-германіст у Чілі. Арешт, катування чілійською поліцією Піночета. З 1999-го року мешкає в Нюрнберзі. Останнім часом перебуває в інтернаті для літніх людей. З Томасом Бронсом найбільше дружила Наду Шмідт (на жаль, психічні

розлади рано вивели її зі звичного трибу життя, вона змушена більшість часу перебувати в психічних клініках Німеччини та Франції). Разом з Наду я іноді відвідувала Томаса Бронса на його запрошення, але часто обставини склалися не на нашу користь. Не встигали ми доїхати до квартири, де він мешкав, як Томас перебирав то алкоголю, то наркотиків (як не дивно, він не відмовлявся ні від того, ні від іншого) і відправлявся в інші світи, де нас він не помічав. Тоді Наду відкривала його холодильник (де миша повісилася) і розміщувала на різних полицях все, що притягла в своїй бездонній торбі. Про Томаса Бронса до сьогодні продовжує турбуватися Манфред Шваб.

Цікава сторінка дружби старшого та молодшого покоління: Райнгард Кнодт та Сергій Димитров (Орест Кнодт). На початку 2000-х я рекомендувала його як свого найталановитішого студента, обдарованого перекладача і поета-початківця для поїздки до міста-побратима. Там він познайомився з відомим філософом та поетом Р. Кнодтом і звідтоді триває ця дружба. Ще в 1995-му році Р. Кнодт заснував будинок «Шнакенгоф» на ріці Пегніц неподалік від Нюрнберга, де щоліта збирається «Літня академія», куди запрошуються, крім відомих філософів, діячів культури, також молоді музиканти, поети, художники. За підтримки Р.Кнодта в Нюрнберзі було влаштовано виставки харківських художників Гамлета Зінківського та Олексія Борисова. Гамлет оформив книгу Р.Кнодта «Біль» (переклад С.Димитрова), О.Борисов – книгу «Ундини» (переклад та вступне слово О.Ковальової).

За роки дружби та творчого співробітництва ми з німецькими колегами підготували та здійснили десятки творчих проєктів: спільних виступів у Харкові, Києві, Нюрнберзі; оприлюднення спільних добірок в газетах та журналах; видання антологій, підготовка до друку окремих видань.

Найпомітніші публікації:

Антологія сучасної українсько-німецької поезії:

Лірика. – Харків-Київ-Нюрнберг. Майдан, 1998;

Антології харківської та нюрнберзької поезії:

Два міста. Майдан, 2000;

Понад час і простір. Майдан, 2006;

Мости поезії. Майдан, 2010;

Жіночі голоси. Апостроф, 2013;

Окремі видання:

Вальтер Загорка. «Листи Ромео» у перекладі українською мовою Олександри Ковальової (Видавництво: «Майдан», 1997).

Наду Шмідт. «На два голоси» (українською та німецькою мовами) Х.: Майдан, 1998);

Манфред Шваб: «Поміж літом і зимою» (у перекладі українською мовою Олександри Ковальової), Нюрнберг, 1999;

Міхаель Целлер: «Кропп. Звіт», ч. «Харків», ; пер. з нім. Олександра Ковальова // 2016, № 5-6.

Целлер, Міхаель. Тому я і став письменником [Текст] : уривок з роману "Смерть брата" / Міхаель Целлер ; пер. з нім. Олександра Ковальова // Харків : літературно-художній та громадсько-політичний. - 2015. - № 1. - С. 188- 197
Міхаель Целлер. Поезії.З німецької переклала Олександра Ковальова // Харків : літературно-художній та громадсько-політичний. - 2020. - № 14— С.120-130.

«Нова поезія з Нюрнберга» // Харків : літературно-художній та громадсько-політичний. - 2018. - № 10— С. 192-214.

Міхаель Целлер: “КАШТАНИ ХАРКОВА. Мозаїка міста”, передне слово: А.Курков; переклад: О.Ковальова, Художнє оформлення: Володимир Носань. Майдан, 2020.

Райнгард Кнодт. «Біль. Філософсько-поетичні мініатюри». Переклад Сергія Димитрова. Художнє оформлення: Гамлет Зінківський. Факт, 2018.

Райнгард Кнодт. Ундини. Передне слово і переклад Олександри Ковальової. Художнє оформлення: Олексій Борисов. Факт, 2020.

Твори харківських літераторів, перекладені німецькою мовою, нерідко з’являлися в нюрнберзьких часописах: «Wortlaut», «Dullnraamer», «Straßenkreuzer».

